

Maxsus bo'linmalar shaxsiy tarkibining jangovar vaziyatlarda stress xolatlarini oldini olishning uziga xos jixatlari

Chirchik oliy tank kumondonlik muxandislik bilim yurti. Kurollanish va otish kafedrası boshligi urinbosari dosent, podpolkovnik

Arziev Gayratjon Ismailjonovich

Annotatsiya: Maqolada maxsus bo'linmalarda harbiy xizmatchilarni psixologik qo'llab-quvvatlash xususiyatlari tahlil qilinadi. Jangovar vaziyatlarda psixologik xolatlarini oldini olish va yordamning asosiy xususiyatlari, ularning turlari va bosqichlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: psixologik yordam, jangovar psixologik yordam, maxsus kuchlar.

Maxsus bo'linmalar kuchlarda bu omilga alohida e'tibor berilishi kerak. Maxsus kuchlar harbiy xizmatchilari yuqori jangovar, o't o'chirish, jismoniy va ruhiy tayyorgarlikka ega. Ushbu bo'linmalar operatsiya joyiga birinchi bo'lib etib kelishadi va ularning vazifasi o'ta og'ir sharoitlarda kuch bilan aniq jangovar vazifalarni hal qilishdir, bu esa shaxsiy tarkibning yuqori darajadagi ma'naviy, psixologik, mafkuraviy, jismoniy va jangovar tayyorgarligini talab qiladi. Spetsnaz faoliyatining o'ziga xosligi - bu qo'yilgan vazifalarga tez, aniq javob berish, uning muvaffaqiyatli hal etilishi ko'p jihatdan psixologik yordamga bog'liq.

Psixologik yordam - bu harbiy psixologning muvaffaqiyatli xizmat qilish va jangovar vazifalarni bajarish uchun ijtimoiy-psixologik sharoitlarni yaratishga qaratilgan kasbiy faoliyati tizimi.

Harbiy jamoa o'zgarib, rivojlanib turuvchi ijtimoiy-psixologik hodisa bo'lib, o'ziga xos rivojlanish bosqichlariga ega: Birinchi bosqichda komandir butun jamoa oldiga o'z talablarini qo'yadi; Komandir talablarining jamoa a'zolari tomonidan qo'llab-quvvatlanishi esa rivojlanishning ikkinchi bosqichini anglatadi; Bu talablar

jamoaning umumiy fikriga aylanganda va jamoa o'z a'zolarining har biridan ushbu talablarni bajarishni so'raydigan paytda esa rivojlanishning uchinchi bosqichi boshlanadi; Navbatdagi bosqich jamoa talablari ta'sirida har bir harbiy xizmatchi o'z-o'zidan mana shu majburiyatlarni bajarishni talab qiladi. Ularda o'z-o'ziga nisbatan talabchanlik, tanqid qilish hissi paydo bulishi bilan harbiy jamoa rivojlanishining eng yuqori, oliy bosqichiga erishiladi.

Ammo, talab qo'yish harbiy jamoa rivojining yagona mezoni emas. Jamoa fikri rivojlanishi bilan bu talablarga har bir harbiy xizmatchidagi boshqalar oldidagi javobgarlik hissiga aylanadi. Bu narsa harbiy intizomning mustahkamlanishini ta'minlaydi.

Harbiy jamoalar rivojlanishiga xos bulgan va biz yuqorida sanab o'tgan bosqichlardan o'zlarining individual-psixologik xususiyatlaridan kelib chiqib, har bir harbiy xizmatchi turli darajadagi qiyinchiliklar bilan o'tadilar. Buni endigina harbiy xizmatga kelgan yosh askarlar misolida ko'rib chiqamiz. Ulardagi ko'nikish (adaptatsiya) davrini ruhiy va jismoniy jihatdan me'yorida o'tkazish bo'linmadagi harbiy intizomni mustahkamlashga yordam beradi. Moslashish shunday hodisaki, bunda atrof-muhitdagi va faoliyatdagi yangi omillar, sharoitlar ta'sirida shaxs ruhiyatida katta o'zgarishlar sodir bo'ladi. Askarning harbiy xizmat sharoitlariga moslashishi jarayoniga harbiy xizmatning hamma tomonlari ta'sir etadi.

Harbiy xizmat sharoitlariga ko'nikish jarayoni yosh askar va uni o'ragan ijtimoiy muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sirlashuv ekanligini e'tiborga olsak, uni shaxsiy va tashqi omillarga ajratish mumkin. Shaxsiy omillarga ijtimoiy tajriba, harbiy xizmatga munosabat, umumiy ma'lumot darajasi, muayyan mutaxassislikni egallashga bo'lgan qobiliyati, temperamenti va xarakter xislatlari kabilar kiradi. Jangovar navbatchilik, qorovullik xizmati, o'quv-tarbiya jarayoni, ruhiy tayyorgarlik, kichik komandirlardagi rahbarlik usullari va jamoadagi o'zaro munosabatlar esa tashqi omillar sirasiga kiradi. Harbiy xizmat sharoitlariga ko'nikish ushbu faoliyatga moyilligi bo'lgan va boshlang'ich harbiy tayyorgarlikdan

o'tgan yigitlarda nisbatan tez sodir bo'ladi. Aksincha, xizmatgacha bo'lgan davrda betartib hayot kechirgan yoshlarda bu bosqich qiyinchilik bilan kechadi.

Xizmatga oid o'zaro munosabatlar tizimi muntazam qaror toptirib boriladi, masalan, xizmat faoliyatining u yoki bu jarayonida harbiy xizmatchilarni qayta taqsimlash, majburiyatlarni belgilash va vazifalarni taqsimlash, hisobot vaqti va shaklini ko'rsatish, xizmatda kamchiliklar bo'lganda jazolash va hokazo). Ammo, xizmat davrida ham, undan tashqarida ham iroda, ong va hissiyotga ega bo'lgan kishilar o'zaro ta'sirlashadilar. Shuning uchun ham xizmatga oid munosabatlarni shaxsiy munosabatlardan, shaxsiy munosabatlarni esa xizmatdan tashqari munosabatlardan butunlay ajratib bo'lmaydi. Xizmat vaqtida ham, xizmatdan tashqari holatlarda ham o'ziga xos his-tuyg'ularga, irodaviy sifatlarga, tafakkur va dunyoqarashga ega bo'lgan insonlar o'zaro munosabatlarga kirishadilar. Bu esa harbiy xizmatchilar o'rtasidagi munosabatlarning chuqur ruhiy-emo-sional mazmunga ega ekanligidan dalolat beradi.

Insonlarga o'tkazadigan ta'siriga ko'ra, shaxsiy munosabatlar o'zaro munosabatlar tizimida alohida o'rin tutadi. Bunday munosabatlar stixiyali ravishda qaror topadi (yoqtirish, yoqtirmaslik, befarqlik, do'stlik, xayrixohlik va hokazo). Kundalik hayotda bunday munosabatlarga har doim ham e'tibor berilavermaydi. Ammo, shaxsiy munosabatlar katta ta'sir kuchiga ega bo'lib, doimiy e'tiborni hamda izchil boshqaruvni taqozo qiladi.

Kayfiyat psixologiyaning harakatchan elementi bo'lib, juda tez o'zgarib turadi. Bir kishida paydo bo'lgan kayfiyat tezda boshqalarga ham yuqib, ularni ham «ruhan oziqlantirishi» mumkin. Aynan shu erda taqlid qilishning ijtimoiy-psixologik qonuni amal qiladi, unga ko'ra ijobiy holatlar bilan birgalikda salbiy holatlar ham tez tarqaladi (masalan, yomon xulq-atvor, axmoqona moda...). Yomon kayfiyat harbiy xizmatchilar orasida uchrab turadi. Uning g'oyaviy sabablari yuq, balki psixologik sabablari mavjud. Salbiy kayfiyatlarning oldini olishning eng to'g'ri yo'li bo'linmada nizom talablarini joriy qilish, xizmatni, mehnatni va dam olishni to'g'ri tashkil etish, shuningdek, harbiy xizmatchilar haqida har tomonlama g'amxo'rlik

qilishdan iborat. Harbiy xizmatchilarga mamlakatimizdagi va dunyodagi ahvol haqida muntazam axborot berib borish muhim ahamiyatga ega. Avvalo, komandirlarning o'zlarida o'z faoliyatlariga nisbatan ishonch va tetiklik bo'lishi kerak. Ular endigina bir yoki bir nechta harbiy xizmatchilarda paydo bo'lgan salbiy kayfiyatlarni o'z vaqtida ilg'ashlari va oldini olishlari lozim. Jamoalarda shakllangan harbiy an'analar ijobiy kayfiyat manbai hisoblanadi: harbiy qasamyod qabul qilish, saf ko'rigi, qurollar va harbiy texnika ko'rigi, kechki yo'qlama, yosh askarlarni jamoaga qabul qilish, bayramlar, qorovul almashinuvi, harbiy qismga jangovar bayroq topshirish kabilar.

Harbiy jamoadagi ijtimoiy-psixologik muhitni belgilab beruvchi omillardan yana biri, o'zaro munosabatlarning o'ziga xos shakli bo'lgan obro' (obro'-e'tibor yoki nufuz) hisoblanadi. Obro' – bir kishi (guruh)ning boshqa kishi (guruh)larga o'tkazadigan ijtimoiy-psixologik ta'siri. Masalan, rahbar yoki komandirning o'z qo'l ostidagilariga, o'qituvchining o'quvchilariga, jamoaning shaxsga va yuqori tashkilotlarning quyi tashkilotlarga ko'rsatadigan ta'siri. Guruh paydo bo'lishi bilan obro' hodisasi ham paydo bo'ladi va u kishilar o'rtasidagi muloqot – munosabatlarning ajralmas tarkibiy qismiga aylanadi. Bo'linma komandirining obro'si harbiy xizmatchilar o'rtasidagi harbiy intizomni mustahkamlashda, ularni o'qitish va tarbiyalash jarayonida muvaffaqiyatga erishishning asosiy sharti hisoblanadi. Shuni unutmaslik kerakki, obro'li komandir obro'siz komandirga qaraganda juda katta ta'sir kuchiga ega.

Yuqoridagi barcha harakatlar tizimli, murakkab xarakterga ega va tibbiy xizmat mutaxassislari bilan hamkorlikda va nafaqat harbiy xizmatchilar psixologik ish bo'yicha mutaxassislar bilan bog'langanda, balki maqsadli tekshiruvlar va psixologik yordam ko'rinishidagi doimiy psixoprofilaktika ishlari orqali ham amalga oshiriladi.

Jangovar faoliyatda psixologik yordamning mazmuni va tashkil etilishi ushbu faoliyatning maqsadlari bilan belgilanadi [2, 4].

Psixologik jangovar yordamning maqsadi harbiy xizmatchilar o'rtasida ma'lum bir jangovar vazifani hal qilish, psixikani faollashtirish va moslashtirishga bo'lgan munosabatni shakllantirishdir. Maxsus kuchlarning harbiy xizmatchilari psixologik tayyorgarlik jarayonida favqulodda vaziyatlarda jangovar topshiriqni bajarishga moslashtirilgan bo'lishi kerak. Psixologik jangovar eskortda quyidagi bosqichlar ajratiladi.

Birinchi bosqich analitik va prognostikdir. U kelgusidagi vazifaning psixologik xususiyatlarini, unga xodimlarning munosabatini aniqlashga, psixologik jihatdan maqsadga muvofiq nazorat harakatlarini bashorat qilish va tashkil etishga qaratilgan.

Alohida e'tibor beradigan mezon sifatida biz rivojlanish darajasini ko'rib chiqishimiz mumkin:

- motivatsion komponent (jangga qo'shilish zarurati, g'alaba qozonish istagi, jangning samaradorligi uchun mas'uliyat hissining namoyon bo'lishi va boshqalar);
- kognitiv komponent (jangda o'z o'rnini bilish, vaziyat sharoitlari, bo'lajak faoliyatning xususiyatlari, xavfli omillar, dushmanni yo'q qilish usullari va boshqalar);
- hissiy komponent (hukmron tuyg'ular, tashvish, umidsizlik, bezovtalik, shubha, jangovar hayajon va boshqalar);
- irodaviy komponent (jangchida qat'iylikning mavjudligi, har qanday qiyinchiliklarni engish qobiliyati, o'zini tuta bilish qobiliyati va boshqalar);
- motor komponenti (harbiy texnikani boshqarish, kuchli aralashuvlar, qurollarning nosozliklari, harakatlarni muvofiqlashtirish va jangovar foydalanish paytida ularning izchilligi va boshqalarda orientatsiyani amalga oshirish ko'nikma va ko'nikmalarini rivojlantirish).

Shunday qilib, stress, tez va to'g'ri fikrlash, doimiy xotirjamlik va kutilmagan holatlarga tayyor bo'lish, xavf paydo bo'lganda darhol reaksiya ta'siri ostida. Inson yanada qat'iyatli va mas'uliyatli bo'ladi, u vaqtinchalik qiyinchiliklardan kamroq tashvishlanadi, maqsad va vazifalarni sifatli bajarish istagi bilan bog'liq bo'lgan

burch tuyg'usini yanada keskin his qiladi. Ushbu ro'yxatga diqqatni jamlash va diqqatni jamlashni, tashabbuskorlik va tashabbusni, vazifalarni bajarish uchun barcha turdagi kuchlarning namoyon bo'lishini, ma'lum maqsadga erishishda ko'proq qat'iyatlilikni va jangovar hayajonni (foydalilik chegarasida) qo'shish mumkin. Shunday qilib, stressli sharoitlarning huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining kasbiy faoliyatiga ta'sirining ikkita variantini ajratib ko'rsatishimiz mumkin: salbiy va ijobiy. Stressning xodimlarning kasbiy faoliyatiga salbiy ta'siri alkogolizm, giyohvandlik (kamdan-kam hollarda), aqliy zo'riqish, hissiy ohangning pasayishi, reaksiyalarning sekinlashishi, e'tiborning yo'qolishi va yolg'on tashvish bilan namoyon bo'lishida namoyon bo'ladi. Ruhiiy zo'riqish - qo'rquv, tashvish, letargiya, charchoq, asabiylashish va umumiy noqulaylik hissi bilan birga bo'lgan mavzu uchun voqealarning noqulay rivojlanishini bashorat qilish natijasida yuzaga keladigan holat.

Emotsional charchash sindromi shakllanganda, birinchi navbatda, mehnat predmetiga munosabat o'zgaradi, u mutaxassis uchun jozibadorligini yo'qotadi, neytral yoki salbiy hissiy rangga ega bo'ladi.

Ishonchsizlik hodisasi - bu shaxsning kasbiy yo'q qilinishi boshqalar bilan o'zaro munosabatlarning turi va xarakterini qat'iy tartibga soluvchi kasbiy faoliyatni amalga oshirishning o'ziga xos shartlari. Bunday mehnat sharoitlarining shaxsga uzoq muddatli ta'siri natijasida quyidagilar shakllanadi: maslahat va yordam berishga tayyor bo'lgan odamlar bilan muloqot qilishdan qochish istagi; kasbiy faoliyat sub'ekti bo'lgan hamkasblar va odamlar bilan muloqotda gipotimik fonning ustunligi; Xulq-atvorning noqulay motivlarini belgilash bilan ideallar va hokimiyatni buzish istagi va qobiliyati.

Masalan, maxsus kuzatuv bo'linmalari xodimlari xizmat vaqtida hamkasblari, mahkumlar va qamoqdagi shaxslar bilan muloqotda bo'lishadi. Jazoni ijro etish tizimi xodimlari vizual diagnostika strategiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishga intilishlari kerak, ular ko'nikmalarni rivojlantirish, imo-ishora tili, yuz ifodalari, duruqlar, ruhiy holat, kundalik faoliyatda uchraydigan odamlarning

temperamenti va xarakterini aniqlash, psixologik va og'zaki portretni tuzish, shaxsiy ko'rinishni o'qish, shaxsiy belgilar va belgilarni o'qish.

Foydalangan adabiyotlar;

1. Boldirev, A.V. Shaxsning semantik makonida hissiy charchash belgilari / A.V. Boldirev, T.A. Boldireva, L.V. Txorzhevskaya // Amaliy huquqiy psixologiya. - 2015. - N1. - S. 81-89.

2. Boldirev, A.V. Penitentsiar tizim xodimlari o'rtasida ishonchsizlik fenomenining psixodiagnostik belgilari / A.V. Boldirev, T.A. Boldireva, L.V. Txorzhevskaya // Amaliy huquqiy psixologiya. - 2016. - N1. - S. 88-94.

3. Boldyreva, T.A. Shaxsning deformatsiyalari: individuallik kontsepsiyasiga muvofiq zamonaviy psixologik yondashuvlarni tizimlashtirishga urinish / T.A. Boldireva // Orenburg davlat universiteti axborotnomasi. - 2014. - N2(163). - BILAN. 195-198.

4. Bordachev, A.Yu. "Stress" ning ichki ishlar xodimi tomonidan rasmiy topshiriqlarni bajarish samaradorligiga ta'siri / A.Yu. Bordachev // Fanlar xiyoboni. - 2018. - N2(18). - S. 554-557.